

çalıştay

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0431

Tarih: 0107

Çalıştay Serisi: 5

LALE DEVRİ Mİ?

Editör

Prof. Dr. Selim Karahasanoğlu

Yayın Danışmanı

Ekrem Demirli

Proje Editörü

Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Kapak ve Sayfa Uygulama

Faruk Özcan

Kapak Görseli

Pasarofça görüşmelerini konu alan

Conrad Weiss Albümü'nden detaylar.

(Yayınlayan Jeremias Wolff [Belgrad, 1720])

VakıfBank Kùltür Yayınları

İnkılap Mahallesi

Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi

No: 7/A1 – Kat 13

34768 Ümraniye / İstanbul

Telefon: 0 216 285 9571

www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2025

ISBN 978-625-5848-53-6

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı

İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.

Akçaburgaz Mh. 137. Sk. No:12

34522 Esenyurt / İstanbul / Türkiye

Tel: +90 444 62 18

Sertifika No: 71320

1. Baskı: Aralık 2025

çalıştay

LALE DEVRİ Mİ?

EDİTÖR
SELİM KARAHASANOĞLU

Zeynep'e

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	7
Giriş: Lale Devri Hiç Yaşanmadı Selim Karahasanoğlu	11

REVİZYONİST ÇALIŞMALAR

Kozmopolit İstanbul'da Bir Bürokratin Fevkalâde Tercümesi ve İşrâkî-Meşrep Osmanlılar: Yirmisekiz Mehmed Çelebi, Sayıların İmparatorluğu, Nadire Dolaplarının Dünyası, Rasathâne'nin Evreni Tülay Artan	41
<i>Lale Devri</i> 'nde Avrupa Siyaseti: Keyfi Bir Barış mı Yoksa Güçler Dengesi Sistemine Giriş mi? Mehmet Yılmaz Akbulut	155
İstanbul'un Şehir İçi Tarımsal Üretim Alanları: Bostanlar (1718-1735) Tuğba Kara	193
III. Ahmed'in Gözde Sayfiye Mekânları: 1703'ten 1730'a Ne Değişti? Şaduman Tuncer	253

KLASİKLER

Tarih Nazarında İbrahim Paşa Ahmed Refik [Altınay]	313
Nevşehirli İbrahim Paşa Türk'tü ve Müslümandı Ahmed Refik [Altınay]	325
Damad İbrahim Paşa Meselesi Fatma Aliye [Topuz]	339

Damad İbrahim Paşa ve Aleyhtarları Ahmed Refik [Altınay]	349
Yine İbrahim Paşa Meselesi Fatma Aliye [Topuz]	373
Damad İbrahim Paşa Hakkında Ahmed Refik [Altınay]	385
Osmanlı İmparatorluğu'nun Lale Devri'nde Kültür Wilhelm Heinz	397
Katkıda Bulunanlar	443

TEŞEKKÜR

Bu kitabı oluşturan bölümler, kısmen III. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi'ne (OSARK) sunulan tebliğlerden üretildi. İlki 2015 yılında Sakarya'da, ikincisi 2018'de Tiran'da yapılan OSARK'ın üçüncüsü 7-9 Eylül 2022 tarihlerinde İstanbul Medeniyet Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirildi. Yoğun ilgi ve katılımın olduğu kongrede düzenleme kurulunun titizlikle seçtiği başta tarih olmak üzere, filoloji, hukuk, felsefe, bilim tarihi vs. disiplinlerden yaklaşık iki yüz tebliğ sunuldu.

İstanbul Medeniyet Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümlerinin büyük emek ve fedakârlıkla gerçekleştirdikleri bu kongrenin kalıcı nitelikteki semeresini bu ve aynı kapsamda yayımlanan diğer kitaplarla okuyucu ile buluşturmaktan büyük kıvanç duymaktayız.

Bu vesile ile Kongre organizasyonunu cömertçe destekleyen Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk Tarih Kurumu (TTK), Türk Hava Yolları (THY) ve özellikle de Üsküdar Belediyesi'ne sonsuz minnettarlığımızı ifade etmek isteriz.

OSARK 2022 Dönem Başkanları
Prof. Dr. Selim Karahasanoğlu
Prof. Dr. İsmail Hakkı Kadi

Prof. Dr. Arif Bilgin
OSAMER Başkanı

Nevşehirli Dâmâd İbrâhim Paşa'nın 1718-1730 yıllarına denk gelen sadrazamlık müddetini dikkate değer biçimde çekici bir adlandırma olan "Lale Devri" diye tanımlamayı iki geç Osmanlı-erken Cumhuriyet yazarı Yahya Kemal Beyatlı ile Ahmed Refik Altınay'ın tarihsel tahayyüllerine borçluyuz. Ancak, bu adlandırmayı halihazırda yaptığımız gibi bilinçsizce kullanmamız ne kadar meşrudur? Bu soruya yönelik bir inceleme, ki bu Ahmed Refik'i herhangi bir biçimde itibarsızlaştırmaz, hem, 1718 öncesinde de oldukça yaygın olan, lale imajı hem de bu yıllara işaret eden müstakil "dönem" kelimesi üzerinden gerçekleştirilmelidir.

Cemal Kafadar, "The Myth of the Golden Age: Ottoman Historical Consciousness in the Post Süleymânic Era," *Süleymân the Second and His Time*, ed. Halil İnalçık ve Cemal Kafadar (İstanbul: The Isis Press, 1993), 40. Çeviri S. Karahasanoğlu.

Yirmi beş yıldır tanıyıp sevdiğim Ahmet Refik'in sıfatı da **büyük müverrih** idi. Halbuki Ahmet Refik son Tarih kongrelerinde rahatsız olduğu için bulunmamış değildir. Hakikat odur ki, Ahmet Refik hiçbir zaman bir târih âlimi olmamıştı. Ahmet Refik bir **Vulgarisateur** idi. Üstat bir müverrih olarak öne sürdüğümüzde, onu düşürmeye mahkûmuz: Kimi tercemelerini bile kontrol etmeyi bilmediğini söyleyecek, kimi Osmanlı devrine ait hikâyeleştirmelerinin pek çok kusurları olduğunu iddia edecek, biraz zalim bir tenkitten sonra belki Ahmet Refik'in eserinden pek hafif bir tortu kalacaktır. Harp sonrası frenk edebiyatında tarihi romanlaştıran muharrirler türemiştir: Ahmet Refik onların, eskidenberi, Türkiyede bir benzeri idi. Ahmet Refik bu çerçeve içine girdiği vakit hakikî eb'adını alır ve onun hizmetine belki de "Büyük" sıfatını sıkılmaksızın yaşıtırabiliriz.

Falih Rıfkı Atay, "Ahmet Refik," *Yedigün* 10: 241 (20 Birinci Teşrin 1937), 4. (Vurgular orijinal metinden)

GİRİŞ¹

LALE DEVRİ HİÇ YAŞANMADI

SELİM KARAHASANOĞLU

Tarihin akışı içerisinde bir kesiti alıp çıkarmak, öncesi ve sonrası içerisinde kontekste oturtmaksızın misli görülmemiş gibi sunmak, Osmanlı tarihçiliğinde yabancısı olmadığımız bir tarzdır. Osmanlı tarihi için öteden beri kuruluş, yükselme, duraklama, gerileme ve çöküş yollu bir anlatım benimsenmiştir. Görece yakın dönemlerdedir ki, bir kabuk kırılması başlamış ve Kanuni Sultan Süleyman dönemi sonrasında da, İmparatorlukta; kültürde, sanatta, siyasette, teknolojiye, ekonomide canlılığın görülebildiği kanıtlanmıştır. Denilebilir ki, Osmanlı tarihçiliğinin klişelerinden sıyrılması yeni sayılabilecek bir olgudur ve bu hususta bir genel kanı hâlâ oluşmuş değildir. Bu bahsettiğim üst klişenin içerisinde en büyük klişelerden birisini de Lale Devri oluşturur. Buna göre, İmparatorluk, zaten bir tefessüh/bozulma evresine girmiştir. Lale Devri de bu evrenin bir ayağını oluşturur: Ahlâkta, yaşayışta ve siyasette bozulma. Zira, bu dönem bir zevk ve sefahat dönemidir. Son dönemin padişahları da keyiflerine düşkün şahıslardır. Savaş meydanlarında cenk ile meşgul olmayı bırakmış, artık son nefeslerini döşeklerinde verir olmuşlardır. Bu ve benzeri standart anlatı örnekleri çoğaltılabilir.

Yukarıda kabaca özetlediğim bakış açısının, yani Osmanlı İmparatorluğu tarihinin şahıs bazlı yorumunun ne kadar problem barındırdığı düşünülmelidir. Şöyle ki, bir İmparatorluk tarihi, padişahın yahut onun karizmasının gücü ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Buna Osmanlı tarihçiliğinde elitist/hanedan eksenli bir tarih yazım geleneğinin yahut basitçe devleti ve toplumu ile kuşatıcı olmayan bir tarihçilik anlayışının sonucu olarak da bakılabilir. Her halükârda, bahsi geçen bakışın tarihselliği ve mantıklılığı sorgulanmaya açıktır.

1. Giriş yazımın son okumasını yapan İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih anabilim dalı araştırma görevlisi Gülşen Yakar'a teşekkür ederim.

1915'te Ahmed Refik'in [Altınay] *Lale Devri* isimli eserinin yayımlanmasının ardından bu adla malum ve meşhur olan Osmanlı tarihinin 1718-1730 yıllarını idrak eden devlet ve toplum bugün o devre yüklediğimiz anlam dünyasında yaşamıyorlardı. Her devre göre değişen yorumlanışlara aldırış da etmiyorlardı. Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, 1730 isyanı sonrası katlini müteakip Abdi'de, Destari'de ve hele Şemdanizade'de devr-i iktidarının nasıl yorumlanacağını ve belki çarpıtılacağını bilemiyordu. O, takip eden asırda dahi gündemden düşmeyecek; tarihçi Ahmed Cevdet Paşa'nın elinde başka, Mustafa Nuri Paşa'da bir başka, Tayyarzade Ahmed Ata'da daha başka bir hal alacaktı.² Nevşehirli, devrinin taban tabana zıt yorumlanışları karşısında kim bilir ne kadar hayrete düşerdi. Lakin, şüphe yok ki en keyif alacağı eser, Ahmed Refik'in onu ve dönemini anlattığı kitabı olurdu. Bunlardan başka, Nevşehirli'nin en çok şaşıracağı noktalardan birini de, belki, kendisinin sünnetli mi sünnetsiz mi, Ermeni mi Türk mü, Müslüman mı değil mi yolundaki tartışmalar oluştururdu.

İbrahim Paşa'nın şahsı üzerinden Osmanlı tarihinin bir dönemine yönelik algılarımız, literatürde bütün çelişkileri ile yoğruldukça oldukça problemlili bir görünüme kavuşmuştur. Döneme dair yeterli akademik tarih çalışmasının yokluğu, algılarımızı hep bir romansı anlatım noktasında bırakmıştır. Bir başka deyişle, döneme yönelik akademik boşluk, popüler kurgularla doldurulmaya çalışılmıştır. Oysa, arşiv malzemesinin ve sair kaynakların dikkatli bir analizi, bu dönemin önceki dönemlere kıyasla, "ahlak anlayışları" (on sekizinci yüzyılın tarihsel kontekstinde ahlak anlayışı her neye karşılık geliyorsa) ya da tüketim normları açısından, bir ayrışma dönemi olamayacağını açıkça ortaya koymaktadır.³ Döneme dair tüketim çılgınlığı, sefahat patlaması, her mahallede ehl-i ırz denebilecek beş hatunun dahi kalmadığı, fuhşiiyyatın zirve yaptığı yolundaki söylemlerin, aslında hep birer abartı ve kişisel gündemlerin belirlediği ifadeler olduğu gerçeği ile karşı karşıya kalırız.

Soru şudur: Nevşehirli Damad İbrahim Paşa ve ekibi, kendilerinden önceki muadillerinden daha fazla bir servet birikimine mi sahip idiler ve bu servet

2. Dönemin yüzyıllar içerisinde farklı yorumlanış biçimleri için bkz. Selim Karahasanoğlu, "Tulip Age in Ottoman Historiography: A Historiographical Inquiry," *History from Below: A Tribute in Memory of Donald Quataert*, ed. Selim Karahasanoğlu ve Deniz Cenk Demir (İstanbul: İstanbul Bilgi University Press, 2016), 163-187.

3. Döneme yönelik bakış açımı bütünsel olarak şurada verdim: Selim Karahasanoğlu, "A Tulip Age Legend: Consumer Behavior and Material Culture in the Ottoman Empire (1718-1730)," (Basılmamış Doktora Tezi, State University of New York at Binghamton), 2009.

birikimi sonucu daha şaşaalı bir tüketim tavrı mı geliştirmişlerdi? 1730'da vuku bulan ve modern Osmanlı tarihyazımında Patrona Halil İsyanı olarak bilinen isyan, bu "olağan olmayan" servet birikimine ve aşırı/sefihane tüketime bir tepki mi idi? Standart Osmanlı tarihi literatüründe yansıtıldığı şekli ile, evet, dönemin elitleri aşırı birikimi ve tüketimi temsil ediyorlardı. Lakin, tekrar ifade edilmelidir ki; dönem üzerine arşiv kayıtlarının incelenmesi, dönemin elitlerinin kendi pozisyonları ile uygun bir servet birikimine sahip olduklarını ve buna göre de bir tüketim tavrı geliştirdiklerini ortaya koymuştur. 1730 isyanı da aşırı tüketime, sefahate, ahlaki deformasyona, fuhşiyata ahlaki tepki içeren bir halk isyanı değil, on iki kûsur yılda yıpranmış bir iktidarın taze bir iktidar tarafından ve muktedir olduklarında da uygulamaları seleflerinkinden pek de farklılık arz etmeyecek bir iktidar tarafından, el değıştirmesidir. Daha kısa ve net bir biçimde ifade edecek olursak, 1730 isyanı, meydana çıkan bir ahlaki sapmaya tepkinin dışavurumu değil, bir iktidar savaşıdır.⁴

Ve aslında Lale Devri hiç yaşanmamıştır, bir asrı aşkın zamandır dinlediğimiz Ahmed Refik'in zihnindeki bir kurmacadan ibarettir.

Osmanlı Araştırmaları kongrelerinin (OSARK) üçüncüsünü 7-9 Eylül 2002'de Medeniyet Üniversitesinde düzenledik.⁵ Buradaki özel oturumlardan birisi "Bir Lale Devri Masalı" başlığını taşıyordu. Amacım, doktora tezimi savunduğum 2008 sonundan bu yana sahada olanı biteni derleyip toparlayabilmek, konuda yeni gerçekleşen çalışmaları ağımıza dâhil edebilmektir. Doktorayı bitirmemin üzerinden belli bir süre geçip yeni çalışmalar meydana çıkmaya başlayınca, bir günlük bir toplantı yaparak, adlandırmaya/dönemlendirmeye eleştirel bakan Tülay Artan ve Can Erimtan'ı çağırarak ve sonradan konuyla ilgili çalışanları bir araya getirmek hevesindeydim. OSARK ile bu vesile olmuş oldu.

OSARK toplantısı esnasında Mehmet Yılmaz Akbulut, bu oturumun tebliğlerini VakıfBank Kültür Yayınları arasında basmayı teklif etti. Akbulut, salt editör

4. Selim Karahasanoğlu, "Osmanlı Tarihyazımında 'Lale Devri': Eleştirel Bir Değerlendirme," *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar*, 7 (2008): 129-144; aynı yazar, "İstanbul'un Lale Devri mi? Tarih ve Tarih Yazımı," *Masaldan Gerçeğe Lale Devri*, ed. Mustafa Armağan (İstanbul: Timaş, 2014), 57-106.

5. <https://www.osmanliarastirmalari.org/osark/osark2022>. Erişim tarihi: 7 Aralık 2024.

değil aynı zamanda öğretim üyesi olduğu için kitaba katkısı herhangi bir yayınevi editörünün katkısının çok ötesinde oldu. Can Erimtan, Özlem Özdemir Kumbar ve Erkan Atak oturumda sunum yapmalarına rağmen kitaba dâhil olamadılar.

SON 15 SENEDE LALE DEVRİ: ESKİ PARADİGMADAN KOPUŞ

Doktora tezimi Aralık 2008’de savundum. O zamana kadar Ahmed Refik’e tek esaslı karşı çıkış Tülay Artan’ın *Toplum ve Bilim*’de yayımlanmış olan makalesiydi.⁶ Bunun dışında, Ahmed Refik’in adlandırması ile tarihyazımı sorunsuz bir ilişki içerisindeydi. Dönemin var olan kaynaklarına eğilmeden, yeni ne gibi kaynaklar ekleyebiliriz⁷ demeden, Ahmed Refik’in söylemleri farklılaştırılarak anlatılmaktaydı. Hatta doktora tez konumu söylediğimde, kimileri “zaten Ahmed Refik o dönemi yazmadı mı?” dediler. Doktora tezimi savunduktan kısa süre sonra, Can Erimtan’ın *Ottomans Looking West?* kitabı basıldı.⁸ Doktora tez danışmanım Donald Quataert, kitap eline ulaştınca, “Selim, senin de tezini basman için güzel bir vesile, geniş ilgi var gibi görünüyor” anlamında bana bir mesaj gönderdi.⁹ Tezimi henüz basmadım ama döneme ilişkin fikirlerimi makale bazlı duyurdum.¹⁰ Bugün Türkiye’de Lale Devri adlandırması eleştirel bir süzgeçten geçmeden kullanılmıyor diyebilirim. Bu da beni mutlu ediyor. Netice itibarıyla, itirazımız adlandırmanın kendisine değildir. Lale Devri şüphesiz yaratıcı ve hoş bir adlandırmadır; ancak ima ettikleri bir dönemin hakkıyla anlaşılmasının önüne geçmiştir. Benim,

6. Tülay Artan, “18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elitin Saltanatın Meşruiyet Arayışına Katılımı,” *Toplum ve Bilim* 83 (1999/2000), 292-322.

7. Doktora çalışmam esnasında, 1730 isyanına dair yeni kaynaklar ortaya çıkmıştır (Karahasanoğlu, *A Tulip Age Legend*. Özellikle bkz. “New Findings on the Rebellion,” 171-174); bugün de çıkmaya devam etmektedir: Yavuz Aykan, “Revolution as Experience: Information Flow Between Istanbul and Paris Around the 1730 Revolt,” *YIL-LIK: Annual of Istanbul Studies* 7 (2025) (yayınlanacak); Metin Aydar, “1730 İsyanı Kaynaklarına Dair Bir Katkı: Yeni Bir Nüsha Işığında Çelebizade İsmail Âsım Efendi’nin Tarihçesi Üzerine Değerlendirmeler,” *Belgeler* 46 (2025) (yayınlanacak).

8. Can Erimtan, *Ottomans Looking West?: The Origins of the Tulip Age and its Development in Modern Turkey* (London: Tauris Academic Studies, 2008). Kitap üstüne değerlendirme için bkz. Selim Karahasanoğlu, “Review of Can Erimtan, *Ottomans Looking West?: The Origins of the Tulip Age and its Development in Modern Turkey*,” *International Journal of Turkish Studies* 16: 1&2 (2010), 128-130.

9. Donald Quataert, yazara e-posta, 26 Ocak 2009: “Hi Selim, Can Erimtan has just published a book on the Tulip Age and its development in Modern Turkey. Encouraging I think for your plans to publish the dissertation—shows there is a wide interest. Best wishes, Donald Quataert.”

10. Bkz. aşağıdaki okuma önerileri.

doktora tezimde¹¹ ve sonraki yayınlarımda yapmaya çalıştığım bu dönemi Ahmed Refik'in abartılarından uzaklaştırıp normalleştirmeye çalışmaktır. Dönemi kaba gerileme paradigmasından arındırıp on sekizinci asrın başlarının bağlamına yerleştirmektir. Doktora tezimde çabam, üç asırdır Osmanlı ve Topkapı arşivlerinde araştırmacısını bekleyen İbrahim Paşa'nın ve kapıhalkının muhallefat ve masraf defterlerini inceleyerek bu tarihsel figürleri ete kemiğe büründürmektir.¹² Bu çabanın sonuç verdiğini, Türkiye'deki geleneksel tarihyazımında, adlandırmaya yönelik eleştirel bir tavır geliştirildiğini görüyorum. Doktora tezimi yeni bitirdiğim dönemde, Türkiye'deki tarihçi camiasının önünde bulgularımı paylaştığım ilk büyük etkinlik, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın katkılarıyla Marmara Üniversitesi'nde düzenlenen "Tarih İçinde İstanbul" sempozyumu olmuştur. Burada gerçekleştirdiğim "İstanbul'un Lale Devri mi?" başlıklı bir sunum¹³ sonrası aldığım tepkiler, tezlerimin ve bulgularımın karşılık bulduğunu gösteriyordu. Bu olumlu ortama rağmen, tarihin kimi alanlarında, söz gelimi sanat tarihi, döneme yönelik standart bakışın sürdüğünü gözlemliyorum. Sonuç itibarıyla, gerileme perspektifinden bakış, Osmanlı ortaçağını 19. yüzyıla, yani Avrupa ile karşılaşmaya kadar uzatan kaba paradigmaya bizleri mahkum etmektedir.¹⁴ Sanat tarihi olsun, musiki tarihi olsun Osmanlı tarihçiliğinin her alanında revizyonist bakışlara ihtiyaç duyulmaktadır.

BU CİLTTEKİ MAKALELER

Bu ciltteki makaleleri iki ana bütünde sunduk. Kitabın ilk kısmında, yeni kaynaklar ve yeni sorularla Lale Devri eleştirisi ve söz konusu dönemi bu kategoriden kurtar-

11. Karahasanoğlu, "A Tulip Age Legend."

12. Karahasanoğlu, *A Tulip Age Legend*. Bkz. Bölüm I: "Definition of Wealth, Measurement of Splendour, 1718-1730: The Estates of a Troika," (40-92) ve Bölüm II: "Consumer Behavior in the Early Eighteenth Century: The Case of Nevşehirli Damad İbrahim Pasha and his Household," (93-139).

13. Tebliğ şurada basıldı: Selim Karahasanoğlu, "İstanbul'un Lale Devri mi? Tarih ve Tarih Yazımı," *Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı, 2011), 427-463. Bu sunum metninin biraz farklı bir başka versiyonu için bkz. Selim Karahasanoğlu, "İstanbul'un Lale Devri mi? Tarih ve Tarih Yazımı."

14. Bu paradigmanın kaba formuna ve Bernard Lewis'in Osmanlı Ortaçağ'ını 19. asra uzatmasına ilişkin bkz. Selim Karahasanoğlu, "Yaşayan Tarih: Cemal Kafadar ile Söyleşi," TTKTV (www.youtube.com/@ttkgovtr, Türk Tarih Kurumu Resmî YouTube Kanalı). Erişim tarihi: 8 Aralık 2024.

mayı hedefleyen müstakil çalışmalar bulunuyor. Kitabın ikinci kısmı ise Lale Devri kategorizasyonunun belki de ilk revizyonları diyebileceğimiz, Ahmed Refik ile Fatma Aliye'nin polemiğini içeriyor. Aynı kısımda Wilhelm Heinz'ın çalışmasını da okuyacaksınız.

İlk kısmın ilk makalesini Tülay Artan kaleme aldı. Artan *Lale Devri* eleştirisinde Türkiye'deki tarihyazımında ilk ciddi yayınları gerçekleştiren kişidir ve bana argümanlarımın oluşumunda cesaret vermiştir. Yayınlarında 1718-1730'u ele alırken Lale Devri kategorizasyonuna hiç müracaat etmemiştir. Onun yayınları, Lale Devri kategorizasyonunun açıklayıcı değil sınırlayıcı olabileceğinin tek başına ispatı gibidir. Doktora öğrencilik yıllarımda, onun "18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elitin Saltanatın Meşruiyet Arayışına Katılımı" makalesinde Lale Devri adı geçmediği için İSAM'ın dokümantasyon servisinde, çalışmanın Lale Devri klasörüne giremediğini görmüştüm. Bu durum bana eleştirinin yerini bulabilmesi için ilgili adlandırmayı hedefe doğrudan koyma ihtiyacını hissettirdi. Bu derlemeye başlarken, Artan ile kapak dâhil kitabın hiçbir yerinde Lale Devri ifadesini geçirmeyelim diye konuştuk. Sonra yukarıdaki zikrettiğim kaygıyla, kapak dâhil gerekli her yerde söz konusu adlandırmayı geçirmeye karar verdim. Artan bir süredir *Müteferrika* dergisinde, dönemin kültürel ve entelektüel hayatına ilişkin, İbrahim Paşa'nın ve iki damadının kitaplarına odaklanarak her biri bir kitap hacminde ciddi incelemeler yayınlıyor.¹⁵ Buradaki makalesinin yazımını tetikleyen de, makalesinin hemen başında anlattığı gibi bu kitap listeleriyle olan mesaisinin bir sonucudur. Hararetli İbrahim Paşa savunucuları yahut onu yerenler Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde üç asırdır duran kitap listelerine bakarak, bu vezirin, eşi Fatma Sultan'ın, damatları Kethüda Mehmed Ağa ile Kapudan Kaymak (Atlamacı) Mustafa Paşa'nın entelektüel portrelerini ortaya koymayı hedeflemediler. Muhtelif makalelerimde ortaya koyduğum üzere basit ideolojik argümanlarla bu tarihsel figürleri araçsallaştırmayı yeğlediler. Artan'ın bu derlemedeki yazısı da, *Müteferrika* dergisindeki yazılarında olduğu gibi dönemi anlama çabasının bir uzantısı olarak görülmelidir. Makalenin merkezinde bu kez Yirmisekiz Mehmed Çelebi vardır. Yirmisekiz

15. Tülay Artan, "El Yazmaları Işığında bir Çevre ve Çehre Eskizi: Kadızâdeliler, Müceddidiler ve Damad İbrahim Paşa (1730)," *Müteferrika* 50 (2016/2), 51-143; aynı yazar, "1730'da Müsadere Edilen El Yazması Kitaplar, Bireyler, Yeni Bilgi, Gösteriş Eşikleri," *Müteferrika* 53 (2018/1), 5-64 (aynı makalenin eki için bkz. *Müteferrika* 54 (2018/2), 279-290). Serinin devamı olarak Fatma Sultan'ın kitaplarına ilişkin değerlendirmesi de *Müteferrika*'da yayınlanacaktır.